

MARCIN SMOLEŃSKI

Wyższa Szkoła Ekonomiczna w Białymstoku

TURYSTYKA WIEJSKA W WOJ. PODLASKIM

Abstract: Country Tourism in the Podlasie Province. The work concerns conditioning of the country tourism in the Podlasie Province and the possibility of its development. The author is polemizing with the thesis about marginal meaning the tourism for the contemporary economic development of the Polish villages. He is pointing out to dynamic, well above the tenfold rise of the farm-tourism offer in the Podlasie Province in the final period before accession of Poland to the European Union (analysed years 1999-2005). He is keeping an eye on the tendency of the concentration of farm-tourism services around fully made available sightseeing values, natural and popular cultural. Of concentration which is already resulting in getting up of farm-tourism villages (e.g. Białowieża and Dubicze Cerkiewne). He is stressing the leading role of the local government in the development of the country tourism which should consist in shaping tourist attractions, being based on a cultural and natural heritage of region.

Wstęp

Problematyka rozwoju pozarolniczych usług na wsi polskiej lokuje się obecnie w centrum zainteresowania wszystkich ośrodków naukowych zajmujących się obszarami wiejskimi. Współcześnie, jedną z dynamiczniej rozwijających się aktywności ekonomicznych jest turystyka, umożliwiająca pełne godzenie rozwoju gospodarczego z zagwarantowaniem bezpieczeństwa ekologicznego oraz poszanowaniem dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego obszarów wiejskich. Literatura przedmiotu wyraźnie akcentuje, że rozwój tych obszarów, zależy przede wszystkim od zasobów środowiska przyrodniczego i kulturowego (Zioło, Ślęzak 2003). Inaczej rzecz ujmując, tylko umiejętne gospodarowanie tymi zasobami na zasadach nowej ekonomii, pełne ich wykorzystanie, zapobiega degradacji zasobów ludzkich polskiej wsi, stymulując ich stabilny rozwój, na zasadach trwale zrównoważonych.

Prezentowana praca, jest głosem w dyskusji o znaczeniu turystyki dla rozwoju społeczno-gospodarczego obszarów wiejskich. Po okresie euforii z końca ubiegłego stulecia (lata 90. XX w.) obecnie przeważają głosy zwątpienia sugerujące, że usługi turystyczne na wsi polskiej mają i będą miały charakter co najwyżej niszowy o marginalnym znaczeniu ekonomiczno-społecznym dla społeczności wiejskiej (Sadowski 2001). Autor opracowania zdecydowanie nie zgadza się z tym poglądem. Dynamiczny rozwój turystyki na terenach wiejskich jest zjawiskiem wynikającym z tautologii procesu rozwoju cywilizacyjnego (*European Commission* 2001) i obecne bariery tkwią tylko w mentalności współczesnych decydentów zarządzających obszarami wiejskimi (trudno im sobie wyobrazić, aby środowisko symbolizowane przez archetyp chłopca polskiego z wykształceniem podstawowym stało się usługodawcą w branży turystycznej, opierającej się przede wszystkim na zarządzaniu wiedzą). Niemniej aktywizacja zawodowa społeczności wiejskiej będzie szła głównie w kierunku usług społecznych i środowiskowych (Balbock 1996; Chmielewski 2001; Kozłowski 2003; Makomaska-Juchiewicz 2004; Stasiak 2003). Dynamikę tego procesu mogą przyspieszyć wspierające działania samorządów regionalnych i lokalnych, w zakresie upowszechniania wiedzy i nabywania umiejętności, preferencji ekonomicznych oraz kształtowania spójnego systemu infrastruktury.

Należy również zaznaczyć, że sprzymierzeńcem w tym procesie jest wspólna polityka rolna UE (na lata 2007-2013), stawiająca za cel rozwój obszarów wiejskich. W polityce tej, zgodnie z zasadami trwale zrównoważonego rozwoju, wyróżnia się trzy priorytety wsparcia:

- W aspekcie społecznym poprawa jakości życia, aktywizacja samorządowa i wielofunkcyjność ekonomiczna, która sprowadza się do usługowej aktywności zawodowej ludności wiejskiej na bazie rolniczej przestrzeni produkcyjnej (usługi i mikro-przedsiębiorstwa produkujące na rzecz rolnictwa) lub dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego (turystyka, rzemiosło, inżynieria środowiskowa).
- W aspekcie gospodarczym poprawa konkurencyjności I sektora zatrudnienia.
- W aspekcie środowiskowym poprawa stanu środowiska i krajobrazu.

Analizując pełny zakres działań wspieranych przez UE (*European Commission* 2004), a mających na celu stymulację rozwoju obszarów wiejskich, trudno nie oprzeć się wrażeniu, że jednym z głównych beneficjentów założonego kierunku rozwoju będzie właśnie szeroko rozumiana branża turystyczna.

1. Turystyka wiejska

Pod pojęciem turystyki wiejskiej należy rozumieć spędzanie wolnego czasu w środowisku wiejskim opierając się na zasobach dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego wsi z wykorzystaniem kameralnej bazy noclegowej, głównie w formie pokoiów gościnnych oraz pensjonatów, prywatnych domów letniskowych lub kempingów. Jest to niewątpliwie rodzaj zrównoważonej, alternatywnej turystyki wypoczynkowej bazującej na ścisłym kontakcie ze społecznością wiejską (Drzewiecki 2001; Łagowska, Michałowski 2005). Szczególną formą turystyki wiejskiej jest agroturystyka, której podstawą jest pobyt na terenie gospodarstwa rolnego dostosowanego do świadczenia tego typu usług (zakwaterowanie, wyżywienie, udostępnienie rekreacyjne, przekazywanie wiedzy o rolnictwie, otoczeniu przyrodniczym i kulturowym).

Turystyce wiejskiej można przypisać w miarę konkretny typ osobowości turysty:

- wypoczynkowo-integracyjny – preferujący wypoczynek aktywny powiązany z zawieraniem ciekawych znajomości, i/lub
- wypoczynkowo-poznawczy – preferujący wypoczynek aktywny powiązany ze zdobywaniem wiedzy krajoznawczej o regionie, w którym przebywa (Kruczek *et al.* 2003).

Turysta taki rekrutuje się spośród mieszkańców dużych miast. Preferuje:

- wypoczynek aktywny na bazie walorów krajoznawczych, głównie przyrodniczych;
- jedno miejsce zakwaterowania;
- kameralne i przewidywalne warunki zakwaterowania i wyżywienia;
- bliski kontakt z lokalną kulturą.

Bardzo często turystyka wiejska wybierana jest przez rodziny z małymi dziećmi jako podstawowa forma spędzania urlopu wypoczynkowego. Często również pobyt w środowisku wiejskim wynika głównie z zainteresowań turysty:

- zawodowych i wtedy służy poszerzaniu wiedzy specjalistycznej (np. etnograf, zootechnik);
- hobbyistycznych i wtedy służy zaspokojeniu pasji (np. entomolog, wędkarz);
- związanych z uzdolnieniami i wtedy przybiera formę warsztatów (literackich, muzycznych, fotograficznych, ceramicznych itp.).

Podstawową cechą turystyki wiejskiej jest narastająca w trakcie pobytu silna emocjonalna relacja między turystą, istniejącą przyrodą i żyjącym z nią

w swoistej zgodzie gospodarzem, egzemplifikującym cechy kultury regionu. W efekcie, prawidłowy odbiór otoczenia wiejskiego skutkuje wzrostem empatii względem społeczności wiejskiej i jej otoczenia przyrodniczego. Turysta staje się orędownikiem (nierzadko przyjmującym postawy czynne) ochrony dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego wsi, z którą się zetknął. Według autora jest to najważniejsza i jednocześnie fundamentalna korzyść wynikająca z rozwoju turystyki na terenach wiejskich, bo za nią następuje wiele wymiernych korzyści materialnych (rozwój gospodarczy oparty na usługach dla ludności i środowiska naturalnego, a tym samym wzrost dobrobytu) i poza materialnych (rozwój kulturalny i rozwój świadomości dziedzictwa regionalnego społeczności wiejskiej). Zresztą w rozległej literaturze przedmiotu (Jalinik 2005) w podobny sposób akcentuje się znaczenie turystyki dla rozwoju obszarów wiejskich, podkreślając głównie:

- pobudzanie rozwoju gospodarstw rolnych świadczących usługi turystyczne;
- wzrost standardów mieszkaniowych ludności świadczącej usługi turystyczne;
- poszerzenie rynku zbytu produktów żywnościowych;
- wzrost zamożności ludności wiejskiej i budżetów lokalnych;
- pobudzanie rozwoju lokalnej infrastruktury;
- aktywizację miejscowego rynku pracy;
- ochronę dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego obszarów wiejskich;
- wzrost rozwoju kulturalnego ludności wiejskiej.

Turystyka wiejska jest wyróżniana ze względu na otoczenie, w jakim jest uprawiana oraz ze względu na jej wypoczynkowy charakter. Niemniej jednak w zależności od głównej intencji przyjazdu turysty, turystyka wiejska ma ścisłe związki z pozostałymi formami turystyki, np.:

- krajoznawczą (np. wędrówki w celu nabycia wiedzy o walorach krajoznawczych);
- specjalistyczną (np. wędkarstwo);
- kwalifikowaną (np. hippika);
- zdrowotną (np. spacer po suchym borze sosnowym).

Dlatego nie można jej utożsamiać z biernym lub czynnym wypoczynkiem, bazującym tylko na ofercie przygotowanej przez kwaterodawcę. Należy pamiętać, że zdecydowana większość, bo ok. 60% turystów (w tym agroturystów) spędza czas aktywnie, łącząc turystykę z rekreacją (Krzymowska-Kostrowicka 1999). Z tego głównie powodu oferta turystyki wiejskiej (w tym agroturystyki) powinna przede wszystkim bazować na spójnym systemie

dobrze rozwiniętej turystyki krajoznawczej i wypoczynkowej, za której stan odpowiedzialne są samorządy terytorialne.

2. Turystyka w strategii rozwoju woj. podlaskiego

W Strategii rozwoju woj. podlaskiego do 2010 r. (Zarząd województwa podlaskiego, wrzesień 2003), wyodrębniono 4 obszary funkcjonalne i tylko:

1. Obszar Północny „ukierunkowany będzie na rozwój turystyki pobytowej i aktywnej oraz rozwój produkcji i usług na podstawie małych i średnich przedsiębiorstw. ...Obszar powiatu i miasta Augustowa ukierunkowany byłby na rozwój turystyki aktywnej. Miasto to w układzie województwa podlaskiego pełniłoby rolę „turystycznej stolicy województwa”, wykorzystując swoje walory uzdrowiskowe i turystyczne”.
2. Obszar Południowo-Wschodni „ukierunkowany będzie na: wielofunkcyjny rozwój terenów wiejskich, w tym pozarolniczych funkcji wsi, działalność produkcyjną i przetwórczą oraz turystykę na obszarze Białowieskiego Parku Narodowego i jego otuliny, a także Podlasia Nadbużańskiego (obszar trzech powiatów: bielskopodlaskiego, hajnowskiego i siemiatyckiego)”.

Zarząd województwa uznał zatem podstawową rolę turystyki tylko na obszarze czterech powiatów: augustowskiego, bielskopodlaskiego, hajnowskiego i siemiatyckiego. Dla 10 pozostałych powiatów ziemskich, mimo istnienia na ich terenie licznych świadectw dziedzictwa wielokulturowego pogranicza, trzech parków narodowych i trzech parków krajobrazowych nie widzi się szans znacznego rozwoju turystyki. Zupełnie inaczej sprawa wygląda z perspektywy gmin: w większości z nich przyjęto dokumenty (strategie oraz studia uwarunkowań i kierunków rozwoju) wskazujące na strategiczne znaczenie turystyki opartej na walorach dziedzictwa regionu.

Głównym dokumentem wytyczającym działania na rzecz rozwoju turystyki w woj. podlaskim jest *Program rozwoju turystyki i zagospodarowania turystycznego województwa podlaskiego do 2010 r.*, opracowany w 2001 r. (przed przyjęciem obowiązującej strategii województwa). W programie tym wskazuje się główną rolę turystyki i rekreacji wiejskiej (agroturystyki, ekoturystyki i turystyki wielokulturowego pogranicza) bazującej na walorach przyrodniczych i kulturowych terenów wiejskich. W dalszej części, w ramach działań priorytetowych wskazuje się na potrzebę:

- stworzenia zintegrowanego systemu informacji turystycznej;
- rozwoju infrastruktury turystycznej;

- wykreowania markowych produktów turystycznych;
- rozwijania rekreacji ruchowej i zdrowotnej na terenach wiejskich.

W obrębie poszczególnych priorytetów przedstawione są szczegółowe zadania, których zakres sprowadza się do rozwoju bazy noclegowej, żywniowej, transportowej i rekreacyjno-sportowej, a także stworzenia systemu informacji turystycznej. Natomiast, całkowicie pomija się kwestię pełnego udostępnienia turystycznego walorów dziedzictwa regionu (opartego, przede wszystkim na całej sferze działań interpretacyjnych), stanowiącej przecież podstawowy atut – atrakcję turystyczną woj. podlaskiego. Z tego też powodu, po lekturze omawianego *Programu* oraz planu promocji turystycznej woj. podlaskiego, można odnieść mylne wrażenie, że do rozwoju turystyki potrzebna jest przede wszystkim infrastruktura i jej promocja, a kwestia udostępnienia i promocji walorów turystycznych jest sprawą drugorzędną, mało istotną dla rozwoju turystyki. Z kolei na tej podstawie można odnieść wrażenie, że dokumenty te były opracowane przez specjalistów ds. turystyki, którzy jednocześnie nie są turystami i nie rozumieją na czym turystyka polega – jak silnie oddziałuje na sferę duchową człowieka. Spłylenie zadań samorządu terytorialnego do kwestii stymulacji rozwoju infrastruktury i promocji regionu jest bardzo poważnym błędem w ocenie co do możliwości rozwoju turystyki wiejskiej – i jednocześnie staje się podstawową barierą jej rozwoju. Podstawowym zadaniem i jednocześnie normą dla władz samorządowych powinno stać się liderowanie wspólnym, w pełni komercyjnym przedsięwzięciom na rzecz tworzenia turystycznych produktów markowych opartych na walorach krajoznawczych (kulturowych i przyrodniczych) i wypoczynkowych regionu.

3. Zadania samorządu terytorialnego

O rozwoju turystyki wiejskiej decyduje przede wszystkim aktywność lokalnej społeczności, skutkująca wykształceniem przywództwa w skali ponad lokalnej w celu:

- integracji środowiska wiejskiego i współpracy w realizacji ponadlokalnych przedsięwzięć turystycznych;
- ponownego zainteresowania mieszkańców wsi zabytkami i tradycjami, co sprzyja zachowaniu dziedzictwa kulturowego;
- poprawy standardów życia społeczności wiejskiej;
- organizacji przepływu informacji między mieszkańcami wsi (usługodawcami) a turystami (usługobiorcami).

O rozwoju turystyki wiejskiej decyduje również stan środowiska wiejskiego oraz wyraziste eksponowanie form jego ochrony:

- infrastruktura z zakresu gospodarek: wodno-ściekowej, odpadami komunalnymi i energetycznej;
- formy ochrony przyrody uchwalane na szczeblu lokalnym;
- lokalne formy ochrony dziedzictwa kulturowego;
- produkcja żywności o podwyższonych parametrach ekologicznych;
- zachowanie integralności krajobrazu kulturowego;
- promocja działalności gospodarczej (rolnictwo) i turystycznej przyjaznej środowisku.

Reasumując zadania samorządu terytorialnego na szczeblu regionalnym i lokalnym powinny obejmować:

- inwentaryzację i waloryzację turystyczną zasobów przyrodniczych, kulturowych i infrastrukturalnych;
- wyznaczenie maksymalnych wartości wskaźników chłonności naturalnej i pojemności turystycznej poszczególnych obiektów turystycznych;
- opracowanie przestrzennej symulacji ruchu turystycznego;
- opracowanie miejscowej strategii rozwoju turystyki.

Dodatkowo zadania wspomagające samorządu terytorialnego powinny obejmować:

- wspomaganie działań na rzecz wzrostu świadomości ekologicznej;
- tworzenie lokalnych produktów turystycznych na podstawie walorów dziedzictwa regionalnego;
- stymulowanie pełnego udostępnienia turystycznego walorów dziedzictwa regionalnego (informacja turystyczna, ścieżki dydaktyczne, imprezy folklorystyczne i ekologiczne oraz inscenizacje historyczne);
- stworzenie profesjonalnej jednostki organizacyjnej promującej turystycznie region i wspomagającej inicjatywę społeczną rozwoju infrastruktury turystycznej i paraturystycznej;
- wprowadzenie lokalnych atestów ekologicznych, podnoszących jakość usług turystycznych.

4. Agroturystyka w woj. podlaskim

W 2005 r. oferta turystyczna woj. podlaskiego obejmowała 453 gospodarstwa agroturystyczne, zlokalizowane w 279 miejscowościach (tab. 1). Jednocześnie należy podkreślić, że sześć lat wcześniej, w 1999 r. było zaledwie

42 zarejestrowanych gospodarstw agroturystycznych. Zatem w końcowym okresie przedakcesyjnym do Unii Europejskiej, oferta agroturystyczna wzrosła ponad dziesięciokrotnie. Jest to niewątpliwie imponujące tempo rozwoju turystyki na obszarach wiejskich wynikające ze zwiększonego w ostatnich latach popytu na tego typu usługi. Jednocześnie powstały pierwsze wsie agroturystyczne, w których usługi turystyczne wyznaczają kierunek i tempo rozwoju cywilizacyjnego. Do nich możemy zaliczyć (ryc. 1):

- Białowieżę (gmina Białowieża; powiat hajnowski) z 23 kwaterami agroturystycznymi (w 1999 r. była tylko jedna);
- Płaską (g. Płaska; p. augustowski) z 14 kwaterami agroturystycznymi;
- Giby (g. Giby; p. sejneński) z 10 kwaterami agroturystycznymi;
- Woźnawieś (g. Rajgród; p. grajewski) z 9 kwaterami agroturystycznymi;
- Dubicze Cerkiewne (g. Czeremcha; p. hajnowski) z 8 kwaterami agroturystycznymi;
- Mielnik (g. Mielnik; p. siemiatycki) z 7 kwaterami agroturystycznymi;
- Wiżajny (g. Wiżajny; p. suwalski) z 7 kwaterami agroturystycznymi;

Ponadto, na terenie woj. podlaskiego występuje:

- 7 miejscowości, z ofertą 5 gospodarstw agroturystycznych: Bryzgiel (g. Nowinka, p. augustowski); Serwy (g. Płaska, p. augustowski); Czarna Wieś Kościelna (g. Czarna Białostocka, p. białostocki); Rajgród (g. Rajgród, p. grajewski); Dolistowo Stare (g. Jaświły, p. moniecki); Żegary (g. Sejny, p. sejneński); Błaskowizna (g. Jeleniewo, p. suwalski);
- 5 miejscowości, z ofertą 4 gospodarstw agroturystycznych: Ateny (g. Nowinka, p. augustowski); Tykocin (g. Tykocin; p. białostocki); Sumowo (g. Krasnopol, p. sejneński); Puńsk (g. Puńsk; p. sejneński); Sidory (g. Jeleniewo; p. suwalski);
- 9 miejscowości z 3 gospodarstwami agroturystycznymi;
- 42 miejscowości z 2 gospodarstwami agroturystycznymi;
- 209 miejscowości z 1 gospodarstwem agroturystycznym.

Przy analizie oferty agroturystycznej z perspektywy ostatnich sześciu lat (1999-2005) należy zwrócić uwagę na jej dynamiczny rozwój na bazie najcenniejszych obiektów przyrodniczych, przede wszystkim Puszczy Białowiejskiej (obiekt dziedzictwa światowego od 1992 r.) i Bagien Biebrzańskich (powiat moniecki i częściowo grajewski). W 1999 r. agroturystyka rozwijała się głównie na terenie powiatu suwalskiego i augustowskiego (tab. 1) na bazie walorów wypoczynkowych – walorów rolniczego, młodogłacjalnego krajobrazu pojeziernego. W 2005 r. ciężar oferty agroturystycznej przesunął

Tabela 1

Gospodarstwa agroturystyczne w woj. podlaskim według gmin. Stan na 2005 r.

Gminy	Liczba miejscowości z gospodarstwami agroturystycznymi		Liczba gospodarstw agroturystycznych	
	1999*	2005**	1999*	2005*
Woj. podlaskie	32	279	42	453
powiat augustowski	5	31	9	62
gm. Augustów	1	5	2	8
gm. Bargłów	1	1	1	2
gm. Lipsk	0	1	0	2
gm. Nowinka	1	9	1	17
gm. Płaska	2	10	5	29
gm. Sztabin	0	4	0	4
powiat białostocki	2	35	2	49
gm. Choroszcz	0	4	0	4
gm. Czarna Białostocka	0	2	0	6
gm. Dobrzyniewo Duże	0	1	0	1
gm. Gródek	0	7	0	8
gm. Juchnowiec	0	1	0	1
gm. Michałowo	1	8	1	12
gm. Supraśl	0	2	0	2
gm. Suraż	0	2	0	3
gm. Turośń Kościelna	0	1	0	1
gm. Tykocin	0	3	0	6
gm. Wasilków	1	1	1	2
gm. Zabłudów	0	3	0	3
powiat bielsko-podlaski	0	5	0	5
gm. Boćki	0	3	0	3
gm. Rudka	0	1	0	1
gm. Wyszki	0	1	0	1
powiat grajewski	2	12	2	26
gm. Grajewo	0	1	0	1
gm. Radziłów	0	2	0	3
gm. Rajgród	2	9	2	22
powiat hajnowski	1	28	1	70
gm. Białowieża	0	3	1	27
gm. Czeremcha	0	1	0	2
gm. Dubicze Cerkiewne	0	1	0	8
gm. Hajnówka	0	8	0	13
gm. Kleszczele	0	3	0	6
gm. Narew	0	2	0	2
gm. Narewka	0	10	0	12
powiat kolnieński	1	6	1	7
gm. Grabowo	0	1	0	1
gm. Kolno	0	1	0	1
gm. Turośl	1	4	1	5

Tabela 1 cd.

Gminy	Liczba miejscowości z gospodarstwami agroturystycznymi		Liczba gospodarstw agroturystycznych	
	1999*	2005**	1999*	2005*
powiat łomżyński	3	16	3	20
gm. Jedwabne	0	2	0	3
gm. Łomża	0	3	0	3
gm. Piątnica	1	2	1	2
gm. Wizna	2	6	2	9
gm. Zbójna	0	1	0	1
powiat moniecki	0	15	0	22
gm. Goniądz	0	5	0	8
gm. Jasionówka	0	1	0	1
gm. Jaświły	0	2	0	6
gm. Knyszyn	0	1	0	1
gm. Krypno	0	1	0	1
gm. Trzcianne	0	5	0	5
powiat sejnieński	3	39	3	68
gm. Giby	0	11	0	22
gm. Krasnopol	1	8	1	14
gm. Puńsk	2	3	2	6
gm. Sejny	0	17	0	26
powiat siemiatycki	0	15	0	22
gm. Drohiczyn	0	4	0	4
gm. Dziadkowice	0	1	0	1
gm. Mielnik	0	5	0	11
gm. Perlejewo	0	3	0	4
gm. Siemiatycze	0	2	0	2
powiat sokólski	0	25	0	28
gm. Dąbrowa Białostocka	0	1	0	1
gm. Janów	0	6	0	7
gm. Korycin	0	1	0	2
gm. Krynki	0	4	0	5
gm. Kuźnica Białostocka	0	1	0	1
gm. Nowy Dwór	0	2	0	2
gm. Sokółka	0	8	0	8
gm. Suchowola	0	2	0	2
powiat suwalski	15	45	20	67
gm. Bakalarzewo	2	2	2	3
gm. Filipów	0	2	0	2
gm. Jeleniewo	2	8	4	14
gm. Przerośl	1	4	1	6
gm. Raczek	1	3	1	3
gm. Rutka Tartak	1	6	1	6
gm. Suwałki	3	6	3	8
gm. Szypliszki	1	4	1	6
gm. Wizajny	4	10	7	19

Gminy	Liczba miejscowości z gospodarstwami agroturystycznymi		Liczba gospodarstw agroturystycznych	
	1999*	2005**	1999*	2005*
powiat wysokomazowiecki	1	7	1	7
gm. Ciechanowiec	0	3	0	3
gm. Nowe Piekuty	0	1	0	1
gm. Sokoły	1	1	1	1
gm. Wysokie Mazowieckie	0	2	0	2
powiat zambrowski	0	0	0	0

* dane z GUS.

** dane z Ośrodka Doradztwa Rolniczego w Szeplietowie.

Ryc. 1. Miejsowości agroturystyczne woj. podlaskiego

się zdecydowanie na obszary leśne Puszczy Augustowskiej, Knyszyńskiej i Białowieskiej:

- 1) powiat hajnowski: 70 kwater agroturystycznych na bazie Puszczy Białowieskiej;
- 2) powiat sejnieński: 68 kwater agroturystycznych w większości na bazie jezior Puszczy Augustowskiej;
- 3) powiat suwalski: 67 kwater agroturystycznych na bazie rolniczego krajobrazu pojeziernego;
- 4) powiat augustowski: 62 kwatery agroturystyczne na bazie jezior Puszczy Augustowskiej;
- 5) powiat białostocki: 49 kwater agroturystycznych w większości na bazie Puszczy Knyszyńskiej;
- 6) powiat sokólski: 28 kwater agroturystycznych w większości na bazie Puszczy Knyszyńskiej;
- 7) powiat grajewski: 26 kwater agroturystycznych w większości na bazie rolniczego krajobrazu pojeziernego;
- 8) powiat moniecki: 22 kwatery agroturystyczne na bazie Bagien Biebrzańskich;
- 9) powiat siemiatycki: 22 kwatery agroturystyczne na bazie lesistej, przełomowej doliny Bugu;
- 10) powiat łomżyński: 20 kwater agroturystycznych na bazie rolniczego krajobrazu doliny Narwi;
- 11) powiat kolnieński: 7 kwater agroturystycznych w większości na bazie lesistej, doliny Pisy;
- 12) powiat wysokomazowiecki: 7 kwater agroturystycznych na bazie krajobrazu rolniczego;
- 13) powiat bielsko-podlaski: 5 kwater agroturystycznych na bazie krajobrazu rolniczego.

Przedstawiona powyżej tendencja koncentracji oferty turystycznej wynika ze zróżnicowanego udostępnienia walorów krajoznawczych (głównie przyrodniczych połączonych z kulturą ludową pogranicza) i w dużo mniejszym stopniu wypoczynkowych. Burzy to mit o podstawowej roli rekreacji w rozwoju turystyki wiejskiej, a jednocześnie wskazuje na priorytetowe znaczenie rozwoju turystyki krajoznawczej opartej głównie na kadrze przewodnickiej. Atrakcyjność turystyki wiejskiej wynika przede wszystkim z szerokiej oferty imprez krajoznawczych organizowanych z aktywnym współudziałem władz samorządowych. Indywidualna oferta kwaterodawcy, prowadzą-

jąca się do świadczenia usług noclegowych, żywieniowych i rekreacyjnych jest niezbędnym minimum, ale na pewno nie wystarcza turystyce do uzyskania pełnej satysfakcji z pobytu.

Znakomitym i jednocześnie prostym do naśladowania przykładem dla pozostałych samorządów gminnych i powiatowych jest dynamiczny rozwój turystyki w Białowieży i Dubiczach Cerkiewnych na podstawie wyeksponowanych walorów przyrodniczych Puszczy Białowieskiej.

5. Perspektywy rozwoju agroturystyki w woj. podlaskim

Społeczeństwo woj. podlaskiego należy do najuboższych w skali 25 państw Unii Europejskiej (według eurostatu). Nie należy zatem oczekiwać, aby mieszkańcy tego województwa w dającym się przewidzieć horyzoncie czasu, w sposób widoczny zwiększyli swoją aktywność turystyczną (oczywiście pomijając tzw. turystykę zarobkową). Jednak, po przystąpieniu Polski do Unii Europejskiej, woj. podlaskie może stać się obszarem dynamicznego rozwoju turystyki wiejskiej, adresowanej do średniozamożnej społeczności dużych miast Europy. Podstawowym atutem turystycznym województwa są walory krajoznawcze, a konkretnie przyrodnicze oraz związane z kulturą ludową wschodniego pogranicza. Szczególnie istotne jest zróżnicowanie krajobrazowe terenów wiejskich (krajobraz kulturowy), stanowiące podstawę do rekreacji czynnej i turystyki krajoznawczej. Poza Podregionem Łomżyńskim przeważają krajobrazy kulturowe związane z ekstensywną gospodarką rolniczą opartą głównie na użytkach zielonych lub związane z gospodarką leśną. Szczególnie atrakcyjne są doliny z meandrującymi rzekami oraz naturalnymi, zalewowymi łąkami, zaroślami wierzbowymi i lasami łęgowymi. Dotyczy to zarówno dużych rzek (Biebrza, Narew i Bug), jak i mniejszych (Rospuda, Supraśl, Nurzec, Narewka, Leśna) lub zupełnie małych cieków wodnych (Skroda, Wissa, Nereśl, Mianka, Nietupa, Nurczyk). Dla odmiany na południu województwa rzeka Bug tworzy lesistą dolinę przełomową z wysokimi, bardzo malowniczymi skarpami i rzeką o wartkim nurcie doskonale nadającą się do spływów kajakowych. Kolejnym atutem krajobrazowym są bardzo duże kompleksy leśne Puszczy Augustowskiej, Knyszyńskiej i Białowieskiej. W części północnej województwa dominuje krajobraz młodogłacjalny z bardzo urozmaiconą rzeźbą terenu (moreny, kemy, ozy, zagłębienia wytopiskowe), z liczną reprezentacją jezior wytopiskowych (j. Hańcza), morenowych (j. Wigry) i rynnowych (j. Rospuda) oraz cieków wodnych o wartkim nurcie (rz. Czarna

Hańcza). Równie istotnym walorem turystycznym jest wielokulturowość pogranicza polsko-białoruskiego (Łapińska, Stepaniuk 2003) i polsko-litewskiego, ze zwartymi skupiskami społeczności ukraińskiej (Bielsk Podlaski), białoruskiej (Dubicze Cerkiewne) i litewskiej (Puńsk), a także z wciąż wyraźnymi śladami mniejszości żydowskiej (Tykocin) i tatarskiej (Bohoniki-Kruszyniany). Dziedzictwo wielokulturowości zapisane jest w licznych zabytkach (głównie sakralnych) i w budownictwie wiejskim, ale przede wszystkim we wciąż oryginalnych imprezach ludowych, które mogą stać się unikalnym produktem turystycznym obszarów wiejskich woj. podlaskiego.

Do przyspieszenia rozwoju turystyki wiejskiej niezbędna jest jednak duża aktywność samorządów terytorialnych na rzecz wyeksponowania istniejących walorów krajoznawczych i zaadaptowania ich do celów turystyki i rekreacji. Dopiero rozbudowana oferta turystyczna na bazie licznych imprez kulturalnych i folklorystycznych w połączeniu z usługami przewodnickimi po cennych obiektach przyrodniczych i kulturowych, stanowi na tyle dużą atrakcję aby w dalszej kolejności myśleć o rozwijaniu turystycznej bazy noclegowej i żywieniowej (a nie odwrotnie!). Przykłady takich młodych ośrodków turystycznych woj. podlaskiego, jak Supraśl (obecnie uzdrowisko) i Białowieża bardzo wyraźnie pokazują, że w bardzo krótkim czasie można osiągnąć dynamiczny rozwój turystyki, oczywiście pod warunkiem pełnego zaangażowania samorządu terytorialnego w kształtowanie atrakcji turystycznych na bazie dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego.

Literatura

- Balbock D., 1996, *Seminar on Nature Conservation and Agriculture in Central and Eastern Europe*. Institut for European Environmental Policy. Fundacja na rzecz Rozwoju Polskiego Rolnictwa, Dębe.
- Chmielewski T. J., 2001, *System planowania przestrzennego harmonizującego przyrodę i gospodarkę*. Politechnika Lubelska, Lublin.
- Drzewiecki M., 2001, *Podstawy agroturystyki*. Oficyna Wyd. Ośrodka Postępu Organizacyjnego, Bydgoszcz.
- European Commission 2001: *Sustainable tourism and Natura 2000. Guidelines, Initiatives and Good Practices in Europe*. Office for Official Publications of the European Communities, Luxembourg.
- European Commission 2004: *Proposal for a Council Regulation on Support for Rural Development by the European Agricultural Fund for Rural Development (EAFRD)*. SEC (2004) 931, COM/2004/0490 final, CNS 2004/0161.

- Jalinik M. (red.), 2005, *Determinanty rozwoju turystyki na obszarach wiejskich*. Wyd. Libra, Białystok.
- Kozłowski S., 2003, *Walory środowiska przyrodniczego w planach zagospodarowania przestrzennego województw warmińsko-mazurskiego i lubelskiego*, [w:] *Walory przyrodnicze jako czynnik rozwoju regionów wschodniej Polski*, R. Horodeński, C. Sadowska-Snarska (red.). Wyd. WSE, Białystok, s. 15-30.
- Kruczek Z., Kurek A., Nowacki M., 2003, *Krajoznawstwo. Zarys teorii i praktyki*. Proksenia. Kraków.
- Krzymowska-Kostrowicka A., 1999, *Geoekologia turystyki i wypoczynku*. PWN. Warszawa.
- Lagowska B., Michałowski K., 2005, *Koncepcja systematyki i klasyfikacji turystyki wiejskiej*, [w:] *Determinanty rozwoju...*, M. Jalinik (red.), *op. cit.*
- Łapińska H., Stepaniuk M. (red.), 2003, *Dziedzictwo kulturowe regionu Puszczy Białowieskiej*. PTO, Białowieża-Kamieniuki.
- Makomaska-Juchiewicz M., 2004, *Sieć NATURA 2000 i jej wpływ na użytkowanie obszarów wiejskich*, [w:] *Wieś polska w świetle wyników NSP 2002 r. i PSR 2002 r. (Aspekty społeczne, ekonomiczne i przestrzenne)*, A. Stasiak (red). Biuletyn KPZK PAN, z. 213, Warszawa, s. 189-207.
- Michna W., 1993, *Proekologiczne zorientowanie polityki rolnej w Polsce na przełomie XX i XXI wieku. Synteza*. IERiGŻ, Warszawa, s. 81.
- Sadowski A., 2001, *Potencjał turystyczny województwa podlaskiego – szanse i zagrożenia związane z jego wykorzystaniem*, [w:] *Gospodarowanie na obszarach chronionych*, A. Bołtromiuk (red.). Wyd. UwB, Białystok.
- Stasiak A. (red), 2003, *Problemy zagospodarowania terenów wiejskich w Polsce*. Biuletyn KPZK PAN, z. 207, Warszawa.
- Zioło Z., Ślęzak T. (red.), 2003, *Spoleczno-gospodarcze i przyrodnicze aspekty ładu przestrzennego*, Biuletyn KPZK PAN, z. 205, Warszawa.